Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis

Jan Pietersz. Swelinck en Claude Bernhardt

Author(s): M. E. Houck

Source: *Tijdschrift der Vereeniging voor Noord-Nederlands Muziekgeschiedenis*, Deel 6, 2de Stuk (1899), pp. 144-150

Published by: [Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/947775>

Accessed: 22/06/2014 16:36

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Tijdschrift der Vereeniging voor Noord-Nederlands Muziekgeschiedenis*.

<http://www.jstor.org>

JAN PIETERSZ. SWELINCK EN CLAUDE
BERNHARDT. ¹⁾

DOOR

DR. M. E. HOUCK.

Is Jan Pieterszoon Swelinck te Deventer geboren?

Bovenstaande vraag heeft reeds vele pennen in beweging gebracht, zonder dat zij is opgelost. Mij dunkt, dat de kansen voor Deventer niet slecht staan, want de man, die het ons verzekert, Jacobus Revius (*Dav. ill.* pag. 629), kon dit zeer goed weten. Hij was, toen de „Phoenix der Musycke” stierf [19 Oct. (n. st.) 1621 volgens Revius; beter wellicht 16 Oct., want Sweelinck werd den 20 Oct. begraven] 34 jaar oud. Als kind van 6 maanden was hij in 1587 te Amsterdam gekomen en hij heeft daar de eerste 17 jaren zijns levens doorgebracht. Zijn vader, Richardus Revius, is daar, naar men meent, na zijne vlucht uit Deventer tot zijn dood toe blijven wonen. Het volgende, voor zooverre ik weet, nog niet in druk verschenen versje, trof ik aan in het exemplaar der „Overijsselsche Sangen en Dichten Jacobi Revii”, ’t welk eertijds den dichter zelve toebehoorde en thans berust in de Atheneumbibliotheek te Deventer. Men kan het vinden tegenover pag. 292; het luidt aldus:

Op 't beelt van J. P. Swelinck.

Laet Swelinckx beeltenis aantreken uwe ogen,
De oren heeft hij soet, noch levende, getogen:
En weett', hoewel hij leefd' en stierf tot Amsterdam,
Van Deventer nochtans dien groten sanger quam.

¹⁾ Met vergunning van den schrijver overgenomen uit de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant* van Maandag 25 Juli 1898.

Dat de Deventer Swelinck's familie waren van den Amsterdamschen musicus, kan ik bewijzen met deze acte, door mij in de Memorieboeken gevonden:

„Compareerde op huijden dato ondergess., die e. Gerrit Swelinck, burger ende inwoonder deser stede, ter instantie van den e. mr. Johan Petersz. Swelinck, organist der stede Amstelredamme, verclarende, hoe dat die voorss. mr. Johan Peters zijnen neve hem comparant uijt sonderlinge frientschap ende genegentheit al over lange jaren hadde laten ontfangen sekere rente van 9^{1/2} ggl. uijt Goert Olijslagers huijs, item uit het Schoemakers parck, uijt Bleijckers kuijm 1 ggl. ende uijt Seldams kuijm 1 ggl, tsamen 11^{1/2} ggl., ende deselve als sijne eijgene laten genieten, bij diewelcke beuringe d'voorss mr. Johan Petersz. meergemelten Gerrit Swelinck ende derselver huijsfrouwe, gedurende oer beijder leventlanck wel genegen sijnde te continueren, heeft alleenl(ick) sich willen reserveren den eigendom der hoofdsommen van dien, ende tot dien eijnde van comparant verclaringe gevordert, dat niet hem maer sijn neve voorss., desen requirant, die renten eigendoeml(ick) toequamen, gelijk deselve dan oock niet alleenl(ick) verclaert, maer zijnen beminden neve mr. Johan Petersz bedancte hooglick voor die tot noch toe bewesene ende noch bewijssende gunsten. Sonder argh off list. Actum coram Scholier schepen, 18 Novembris 1616.”

Hoe nu die familierelaties in elkaar zitten, is mij nog niet gebleken. De aantekeningen, die ik omtrent het geslacht Swelinck maakte, zijn vooreerst niet geschikt om te publiceeren; er is nog geen voldoende samenhang voor eene behoorlijke genealogie.

Vergun mij verder uwe aandacht te vragen voor een zijner leerlingen, die de Deventerschen met „soeten sanck Heeft deuchdelijck verheucht soo vele jaren lanck”. Het is Claude Bernardt.

Omtrent hem lezen wij in de Resolutieboeken:

„2 Sept. 1615. Schepen ende raedt hebben vergunstiget die persone van Claude Bernhardt nae Amsterdam op haer ed. kosten, bij mr. Johan Petersz Swelinck te reisen, ende sich bij denselven in die kunste van 't orgelspelen bij provisie voor een halff jaer te oeffenen, ende willen schepen ende raedt mr. Jan voorn. het leergelt betalen, ende darenboven noch gemelten Claude t'allen vierendeel jaers voor sijne

montkosten ende onderholdinge toeleggen vijffentwintigh goltgl., waarvan hij nu datel(ick) een vierendeel jaers bij anticipatie ontvangen sal. Des hij sich verbinden sal, naedat hij in die kunste voorss. ervaren ende expert sal sijn, der stadt sekere jaeren stevigh ende vast verobligeert te wesen, gelijk hij sulcks bij handttastinge an br. Hemert angelooft heeft."

Zeker om te toonen, dat hij de goede zorgen, aan hem besteed, niet onwaardig was, heeft hij nog binnen liet halve jaar eenige composities opgedragen aan zijne begunstigers. Wij treffen hieromtrent in de Resolutieboeken aan: „11 Januarij 1616: Ordinantie gepasseert op Henrick Vresewijck, rentmr., uijttekieren an Claude Bernhardt eenen rosennobel voor een nijen jaer, hebbende schepen ende raedt eenighe psalmen, bij hem gecomponeert, gedediceert."

Het schijnt, dat er in die dagen mankement aan het orgel in de Lebuinus-kerk was; ook is het mogelijk, dat men een nieuw geplaatst had. Wat het juiste van 't geval is, heb ik niet nagegaan, maar Jan Pieterzoon Swelinck is er bij te pas gekomen, blijkens de beide volgende raadsresoluties:

„20 Nov. 1616: Ordinantie op rentmr. Fresewijck gepasseert ter summa van 160 gl. c. ende dat voor mr. Jan Petersz Swelinck, organist van Amsterdam, hem voort' opnemen des orgels in St. Lebuinikercke, mitsgaders die gedaene institu(tij)e an Claude Bernhardt gedaen ende d'onkosten op die reise gins en weder van Amsterdam vereert ende toegeleit, alsmede twee rosennobels voor mr. Goert, organist van Zutphen, tot eene vereering."

„23 Nov. 1616: Eodem ordinantie gepasseert op den voorss. rentmr. ter summa van 134 gl. c. 13 st. voor mr. Johan ter Clocken, ter cause van die verteering bij mr. Johan Pietersz Swelinck, organist van Amsterdam, om het orgel in St. Lebuinikercke op te nemen verschreven sijnde, van 13 Novemb. s'avonts tot den 21 dito s'morgens, met eenighe van de heeren, organist van Zutphen, organist van Arnhem, Claude Bernhardt ende andere, t' sijnen huse gedaen."

Kort daarop kreeg Claude Bernhardt eene aanstelling. Bij raadsresolutie van 9 April 1617 hebben s. en r. hem „thogelecht die som van driehondertt Carl.g. jaerlix, daervoer hie hett orgel in die Grothe Kercke

bedienen, hett voerslech der klokken stellen, ende alle daege van 12 uhren tott een uhren opte klokken spoelen sall, daervan die tijdt ahngaen sall, datt hij binnen deser stadt gekamen iss, wesende desen ahnstaenden Paeschen een halff jaar verschennen."

Het eerste, wat ik vervolgens omtrent hem vond, is zijn huwelijk :

Ingeschr. te Deventer 31 Oct., geh. 29 Nov. 1618, Glaude Bernardt, organist bij meester Joost Cock op den Poot, Anna Heberigh, zaligen Joannis Gosmanni dochter in die Papenstraet. De onderteekening is: Claude Bernard, bruijdegom, Anna Hebrijch Gosmannus, brutt. Zij was eene dochter van den predikant Johannes Gosmannus, die in 1604 van Ham in het graafschap Marck naar Deventer beroepen werd. De man is later blind geworden en was niet zonder huiselijke zorgen. „Schepen ende raedt continuiren" hem 5 Maart 1614 „in heffinge und boeringe sijner gewoentlicken gagie, nietteggengaende datt Godt die Heer hem mett blindtheitt gevandett hefft." Na zijn dood hebben s. en r. den 28 Januari 1617 „die wed^e van zal. Joannes Gosmannus predicant uijt sonderlinge gratie tot alimentatie desselven naegelatenen sohns Joest, krancksinnigh, ende derselver dochter Anna, metter graveel gequelt sijnde, ad vitam jaerlix toegeleit d'summa van 200 gulden curent, ende off eener van beijden mogte komen te overlijden, sal die lestelevende van den beijden alleen die 200 gl. c. ad. vitam beholden. Angegaen op Kersmiss verleeden."

Rijk met aardsche goederen is onze musicus niet gezegend geweest; na zijn dood toch werd de boedel desolaat verklaard. Om nu een extraatje te verdienen, nam hij het gewone middel van die dagen te baat, hij droeg een geesteskind aan de regeering zijner stad op. In de Cameraars-rekening van 1618/9 lezen wij: „per ordinantie van schepen ende raedt in dato 11 Januarij (1619) betaelt an den organist Claude Bernhardt, hem voor die presentatie eenes musicqstucks, bij hem gecomponeert, voor ditmael noch ex gratia voor een nieuw jaer toegeleit 8 ggl. 16 st." *Voor ditmael noch ex gratia!* Erg prettig vonden de heeren magistraten dus de opdracht niet; geen wonder, want met dergelijke presentaties werden zij overstelpt, niet alleen door lieden uit de Geünieerde Provinciën, maar zelfs door buitenlanders; herhaaldelijk

treffen wij hiervan voorbeelden aan in de Resolutie-boeken en de Camerars-rekeningen.

De jaarlijksche toelage van de stad aan de predikantsweduwe schijnt eenige onaangenaamheden tusschen schoonmoeder en schoonzoon veroorzaakt te hebben, althans „Schepen ende raedt verstaende, dat over sekere acte in dato den 28 Januarij 1617, in faveur van die wed^e zal. Joannis Gosmanni gepasseert, tussen die voorn. weduwe ende haeren schoonsohn Claude Bernhardt, organist, an oere dochter Anna getrouwt zijnde, verschil ende misverstandt erresen over die 200 gl. c. jaerlix darin verhaelt, hebben tot naerdere interpretatie van hetgeene verhaelt verclaert, ende verclaeren bij desen, haer ed. meininghe niet anders geweest te zijn, noch oock tegenwoordich, dan dat die geroerde 200 gl. c. jaerlix der voorn. weduwe ad vitam tot alimentatie oeres krancksinnigen sohns ende mettet graveel gequelt wesenden dochters, doch nu daervan wederom genesen, toegeleit, die voorn. weduwe sullen gevolgt ende betaelt worden, ende indien nae doode der voorn. weduwe oer krancksinnige sohn voorn. alsdan noch in leven mogte sijn, willen schepen ende raedt alsdan op desselven vordere verpleginge ofte alimentatie letten naer behooren. Ordonnierende bij desen haerer ed. mederaedtsfriendt Henrick Fresewijck, rentmr., an niemanden anders als der voorss. weduwe sodane 200 gl. c. jaerlix uijttekieren ende te betalen. Actum in senatu, 30 Aprilis 1619.”

Deze bondige verklaring der edelachtbaren heeft zeker den organist van zijn ongelijk overtuigd en de geldkwestie blijkt geen verwijdering tusschen beide partijen veroorzaakt te hebben, want, naar ik in de Memorieboeken lees: „in den jaare 1619, den 30 Julij, heeft Mechtelt Baer, weduwe van den zal. heere Johanne Gosmanno, met Claude Bernhardt, organist, ende Anna Hebrich Gosmannus, sijne huijsfr., oeren respective schoonsohn ende dochter, een frundtlick accord ingegaen ende opgericht, namelick dat sij, Mechtelt, angenommen heeft haeren voorss. schoonsohn ende dochter bij sich in huijs te nemen, ende in cost ende dranc nootdruftigl(ick) te verplegen, mits dat d' voorss. eheluijden daertegens belooft hebben an oere voorss. moeder jaerlix, ende alle jaer op Michaeli, waervan op Michaeli 1620 het eerste jaer sal sijn verscheenen, kommervrij daervoor te betalen d' summa van

hondert dalers ad 30 stuij(vers) t' stuck, ende dat uijt des voorn. Claudes jaerlix tractement, hem van de stadt competerende als organist, bij die moeder van de heeren br. ende rentmr. Fresewijck te ontfanghen, welck tractement d' voorss. eheluijden hiermede oere voorss. moeder tot dien eijnde bij desen verhiypothesieren, enz."

Zoo waren Claude Bernard en echtgenoot dus bij hunne moeder gaan inwonen, die nog datzelfde jaar grootmoeder werd van den kleinen Joannes. Den 21 November werd het knaapje gedoopt. Nog één kind trof ik in de doopregisters aan, en wel op 19 Juni 1621. Als doopgetuigen van Anna Margrieta staan vermeld de jonker van Twijckell, Evert van Rijssen, Margriete Kapell en Mechtelt Gossmans.

Zij huwde 18 Maart (ingeschr. te Deventer 3 Maart) 1655 met att. op Gorsel met Pieter Hendricksen, een weduwnaar uit Zutphen.

Niet altijd schijnt onze organist zijn plicht even goed betracht te hebben. Den 15 Sept. 1621 toch hebben schepenen en raad „Claude Bernardt, organist, in vollen stoel des raedes ahngesecht, datt hij alle daege precijs van 12 uhren tott halff eene, voertz des Sondaeges und werckeldaeges een halff uhr voer die predicatie, und des Wunsdaeges und Saterdaeges, als hett merckelldach is, des voermiddages omtrent 10 uhren een uhr lanck op die clocken sall spoelen, und daerbij eerenstlick vermaent, datt hij sijnen dienst opte clocken nha dessen beter sall waarnemen, offte schepen ende raedt werden veroersaeket sijn desselvigen dienstes hem t'ontslaen."

Wanneer onze organist het tijdige met het eeuwige verwisseld heeft, laat zich ongeveer vaststellen; de oproeping toch der crediteuren van den desolaten boedel van wijlen Glaude Bernardt, organist, is gedateerd 25 April 1626 en staat geschreven in de Memorieboeken.

Revius droeg hem een goed hart toe, anders had hij niet deze regelen aan hem gewijd in zijn „Overijsselsche Sangen en Dichten" (blz. 274):

Op het overlijden van Claude Bernart, Organist, tot Deventer.

Het orgel is een beelt vant leven hier beneden.

Veel pijpen staender in verdeijlt in haer geleden,

Een ijeder heeft sijn plaets, een ijder sijn geschreij:

Soo is den staet, en praet der menschen velerleij.

Ghij hoort de lichtste pijp het alderhoochste blasen,
Oock die het minste weet wil 't aldermeeste rasen.
Nu siet eens het pedael, men trettet metten voet,
En geeft nochtans den dreun daert al op steunen moet:
Wat worter menich hier met voeten oock getreden
Die deflich is in const en loffelijk van seden!
Het orgel hout hem stil, alst niet wort opgeweckt
Van die de pijpen stelt en de registers treckt:
Oock sou hem het gemeen voorseker wel bedaren
Wanneerder hier en daer geen pijpenstellers waren.
Alst 't orgel accordeert dan ist een suiwer werck,
Noch beter is de vree int land en in de kerck.
Tot psalmen en gebee'n wort 't orgel recht gebruijket.
O salich welcker keel des Heeren roem ontluijket!
Maer ah! het orgel speelt onwetende sijn liet,
En menich singt en danckt en 't hert en voelt niet.
Hooft vrienden, 't is maer wint, een wint die weijnich blijvet,
Die ons bij t' leven hout, en die het orgel drijvet:
Dout eens een pijpken toe, ten slaet niet meer geluijt;
Stopt ons de adempijp, het leven isser uijt.
Dit dachtij (mogelijk) o Claudi, als de peste
Met een venijnde flits u haestich gaf de reste;
Voor ons wel droefelijk, die uwen soeten sanck
Heeft deuchdelijck verheucht soo vele jaren lanck,
Maer wenschelijck voor u, die eeuwichlijck hier boven
Met een veel schoner stem sult uwen Heijlant loven.